

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ (Україна)
ІНСТИТУТ ЛЮДИНИ
ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ (СНУ імені В. ДАЛЯ) (Україна)
ІНСТИТУТ ХІМІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ (м. Рубіжне) (Україна)
НАУКОВА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «Соборність» (Україна)
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА (Україна)
ПІВДЕННОРОСІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(НОВОЧЕРКАСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ) (Росія)
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА ПРАВА (Азербайджан)
УНІВЕРСИТЕТ м. НІШ (Сербія)
ЗЕЛЕНОГУРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Польща)

Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти

Збірник наукових праць

*(за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції
від 30 – 31 травня 2012 року)*

Рубіжне – Луганськ – Житомир – Новочеркаськ –
Баку – Ніш – Зелена Гура
2012 р.

Стежко З.В.,

*доцент, к.філос.н., доцент кафедри філософії Кіровоградського національного
технічного університету*

Стежко Г.П.,

*доцент, к.філос.н., доцент кафедри філософії Кіровоградського національного
технічного університету*

Україна, м. Кіровоград

До витоків постмодерністської концептуалізації державності

Проблеми становлення громадянського суспільства в наш час конче потребують глибокого філософського аналізу витоків постмодерністської концептуалізації державності. Громадянському суспільству як справедливому устрою, якому належить майбутнє, присвячено багато праць філософів та політологів, проте, як виявляється, подібний розвиток державності був геніально передбачений ще німецьким філософом Ф.Ніцше в XIX ст. – щоправда, в досить специфічній, притаманній лише йому манері. Спосіб філософствування Ніцше є дещо скандальним – тут і апологія сили, війн, багатства, ненависть до християнства, зневага до слабких та невдах тощо. Тож є потреба коротко проаналізувати апологію державності Ніцше, критичне осмислення якої має бути покладене в основу теорії становлення громадянського суспільства.

– Державницькі апології Ніцше своїми коренями сягають ще в античність. Проте держава не є центром його філософських досліджень. Центральне місце в його державницькій концепції займає надлюдина (Заратустра) – військовий геній майбутнього, в якому сконцентрується вся рушійна сила розвитку суспільства – воля до влади (основна ідея філософії Ніцше), що забезпечить йому панування у планетарному масштабі.

– Формування надлюдини є головною метою суспільства, проте воно потребує особливих умов. Такі умови протягом тривалого часу може створити лише держава, причому лише елітарна, вважає Ніцше. Адже концентрувати волю до влади можливо лише в елітарному середовищі, а визначається воно в тривалій, постійній, безперервній боротьбі за владу і визначення переможців, – починаючи з змагальності молоді і закінчуючи неминучими війнами – наступальними і переможними. Лише елітарна держава надає можливість постійного підтримання величі духу при зневазі до матеріального комфорту, незламної і постійної волі до влади, безжалісності до бідних та невдах. При досягненні цієї мети держава відіме.

– Історія залишила зразок такої держави, стверджує Ніцше, і показала спосіб створення нею надлюдини. Це держава досократівської Греції, на прикладі якої він прослідковує процес переходу від монархічного управління («через поступове впровадження своїх представників») до аристократичного. Владу еліти Ніцше схвалює та навіть стверджує, що її панування становить основний зміст суспільно-морального ідеалу, адже лише аристократичний устрій держави дає простір для духовного розвитку багатих, сильних духом та панування над натовпом. При цьому аристократія є не паразитичною, а трудовою, а задоволення від повсякденного життя є прерогативою виключно нижчого стану. Єдиним пріоритетом, який належить людям еліти, є подолання перешкод на шляху до влади, прагнення до відчуття влади.

Ідея створення трудової аристократії Ніцше перейняв також з грецької держави. Це формування волі до влади дітей аристократів методом змагальності – через постійну боротьбу і перемоги. Таким чином, лише аристократична держава давньогрецького типу може народити генія і підготувати його до місії «надлюдини».

– Вчення Ніцше про давньогрецьку державу та її ідеал надлюдини є постійним фоном при аналізі його бачення наступних етапів розвитку держави. Тож задамося питанням: чому аристократичний ідеал Ніцше не знайшов свого втілення в історії державності? Хто знищив перспективу розвитку держави і всього суспільства в ніцшеанському розумінні? Відповідь Ніцше однозначна – це демократія та християнство або християнство та демократія (він ставить їх на один рівень).

– З точки зору Ніцше, процес реформування держави має свої межі, – можливим і закономірним є лише перехід від монархії до аристократії (закономірність, за Ніцше, визначається необхідністю концентрації волі до влади і формування надлюдини). Проте логіка послідовного вдосконалення аристократії та реалізації нею головної мети держави була зруйнована саме створенням демократичних християнських держав. Закономірний процес переходу від монархії до аристократії не був вчасно зупинений, а тому знайшов своє продовження у виродженні вже аристократичної форми правління та переходу її в демократичну, у владу «черни».

– Чому, за Ніцше, демократична держава є синонімом занепаду суспільства? По-перше, тому, що вона, проголошуючи владу натовпу, суперечить платонівській теорії вродженої соціальної нерівності, яку Ніцше поділяв. По-друге, тому що вона злочинно прагне до матеріального добробуту для максимально більшої кількості людей. Як наслідок, у людей зникає чиста воля до влади, культивується лише прагнення до дріб'язкового матеріального комфорту, «скромно обнять своє маленькое счастье и при этом скромно коснутся на новое маленькое счастье». Замість постійної боротьби, змагальності, наступальних переможних воєн до влади

приходить пасивність, яка означає, з позиції Ніцше, кінець розвитку суспільства та ідеї надлюдини.

– Виродження держави через демократію він вбачав в разі: якщо на вищих державних посадах з'являються люди, позбавлені «державницьких інстинктів» (тобто інстинктів постійної боротьби за владу), – вони ніколи не принесуть себе в жертву великій державній меті – формуванню «надлюдини» і не поведуть за собою «чернь». Натомість вони будуть пропагувати думку про всезагальне право голосу, знаючи, що в своїй масі народ війни не бажає. Зрозуміло, що гору візьмуть стадні інстинкти мас – потяг до ближніх цілей комфортності замість любові до віддаленого (Заратустри). Войовничість, змагальність замінять компроміси. В результаті демократична держава почне вироджуватися.

– А в що перетвориться постдемократична держава? Ніцше припускає два варіанти розвитку. Згідно першого варіанту, демократичну державу чекає переродження в деспотичну. Деспотична держава уявляється йому натовпом різношерстих, балакучих, бідних волею робітників, які «нуждаются в господине и повелителе как хлебе насущном». І вождь неминуче з'явиться. В своїй праці «Воля к власти» Ніцше одним з проявів такого переродження вважає соціалізм. Він не заперечує, що ідеї соціалізму є привабливими, позаяк «социалисты стремятся создать благополучную жизнь для возможно большего числа людей» [1, 364]. Проте, методи, якими соціалісти збираються заганяти людей в «щасливе майбутнє», для нього є неприйнятними, – «но в теплой атмосфере демократического благополучия слабеет способность делать выводы» [там само].

Іншим проявом державного деспотизму може бути монорелігійна влада. Релігія є іманентною складовою свідомості, яка пересилує будь-які інші риси ментальності і становить основу для духовної єдності єдиновірців. Держава в цьому вбачає свій шанс і всіляко співпрацює з духовенством як провідником власної політики, старанно культивуючи віру в Бога. Проте, на думку Ніцше, це зовсім не означає, що правлячі класи самі віддані вірі в Бога – радше, коштом спекуляції на релігійних почуттях держава використовує церкву як засіб політичного маніпулювання суспільною свідомістю. Населення, яке звикло до послуху і підкорення, як правило, цього не усвідомлює і схильне визнавати деспотичне правління верхівки божим промислом.

– Появу соціалістичних та монорелігійних деспотій як вироджених демократій Ніцше вважає відхиленням від логіки розвитку державності, що до певної міри знайшло своє підтвердження в декотрих тоталітарних режимах. Щодо класичних демократичних держав, то, за прогнозами Ніцше, все відбудеться шляхом поступового їх розпаду, – уряд поступово втрачатиме зверхні владні повноваження і перетвориться в знаряддя

народної волі – позаяк він намагатиметься не суперечити громадянам, щоб не втратити популярність. Втрачається і обожнення уряду, чому буде сприяти релігійний плюралізм населення, – тож релігія буде проголошена приватною справою.

Наслідком буде формування груп населення по економічним інтересам і постійні сутички за владу для досягнення власного комфорту. В результаті плинність політикуму буде надзвичайно високою. Вона приведе до самих трагічних наслідків, тому що «всем мероприятиям, которое проводит правительство, недостает залога длительности; начинают избегать мероприятий, которые десятилетия и столетия должны тихо произрастать, чтобы принести зрелые плоды» [1, 444]. Тобто остаточному розпаду держави буде сприяти недостатність часу для уряду для прийняття ефективних для держави рішень. Як наслідок – поступова передача владних державних справ приватним товариствам, за якими і залишатиметься рішення, що робити з державою – наймати її слугувати собі чи шукати інші варіанти співжиття.

Таким чином, за усієї еклектичності апологій державності Ніцше, все ж в його пророцтвах проглядається постмодерністська перспектива формування громадянського суспільства. Адже, за логікою його роздумів, громада не допустить хаосу і як закономірність – самоорганізується в систему на кшталт громадянського суспільства. Історична практика спростовує песимізм Ніцше щодо перспектив демократії та засвідчує потенціал демократії при самоврядуванні громадян.

І наостанок, окреслені нами основні алогії державництва в творчості Ніцше дають уявлення про історичні витоки постмодерністської концептуалізації громадянського суспільства, а критичне осмислення ролі демократії в історії розвитку державності, за Ніцше, має стати світоглядним орієнтиром переходу до громадського самоврядування. Наразі означена тема, як на нас, є невичерпною, а позаяк соціальна практика дає нам кожен раз нові факти, тож перспективність подальшого її дослідження є очевидною.

Література

1. Ницше Ф. Соч. в 2-х т. Т. I. – М.: Мысль, 1990. – 831 с.